

Državnopravno pogodbo z leta 1867. so doslej že nekoliko spremenili s tem, da so razširili področje skupnega ministerstva in delegacij. Po avstrijskem zakonu z dne 22. februarja 1880. in enakem ogerskem zakonskem členu VI. z leta 1880. upravlja namreč Bosno in Hercegovino skupni državni finančni minister, letni proračun za upravo imenovanih dežel pa spada v področje delegacij. Omenjena zakona sta torej pomnožila obema državnima polovicama skupne reči.

(Dalje prih.)

Kulturne slike s Kranjskega.

(Spisal Jos. Ciperle.)

3. Kranjsko v stari dobi.

Qala je Kranjska dežela. A vendar znamenita je že po svoji legi in po svoji zgodovini. Ni je bilo do najnovejšega časa zemlje v Evropi, koja bi bila poklicana v zgodovini igrati takovo ulogo, kakoršno je igrala ravno zemlja Kranjska. Ni je pa tudi zemlje v Evropi, koja bi bila toliko trpela, ki bi bila toliko napojena s krvjo vojnikov, kakor ravno zemlja Kranjska. Vrag za vragom si jo je prisvojal že od pamtiveka, vrag za vragom je teptal in pustošil nje tla, vrag za vragom je moril in žgal po nji. Cela Kranjska ima zgodovinska tla, ni ga v nji skoro kraja, kjer bi se ne bilo vršilo kdaj kako zgodovinsko dejanje. Prvi vragi, ki so divjali po nji, so bili Rimci, za njimi so pridrvili Hunci, potem razni grmanski rodovi, za temi Turki, Benečani in v najnovejši dobi še Francozi.

Najvažnejšo ulogo je pa igrala Kranjska v bojih proti Turčinu, onemu nekdanjemu zakletemu sovražniku evropske kulture. Doba turških vojsk je pa tudi v istini junaška doba naroda slovenskega. Skozi stoletja je bila Kranjska dežela oni mogočni zid, ob katerega se je zaletaval kruti Turčin, hoteč porušiti Avstrijo in Nemčijo. Med tem, ko so stali prebivalci Kranjskega stoletja na straži, živeli so narodi na severu in zapadu Evrope v miru, gojili svoje literature in jezike, ter so postali mogočni in merodajni v književnosti in politiki. Kranjska dežela pa je zaostala žalibog v tem iz navedenih vzrokov, kajti v vednih bojih se ne goji književnosti. V zahvalo zato gledajo pa danes srpo Kranjsko deželo oni, kojim je bila nekoč zaščitnica, ker hoče ona z lastnimi močmi povzdigniti se na ono stališče, koje zavzemajo že druge dežele. Raje bi pač videli ti ljudje, da bi se ona po njih navodilih ravnala, ne iz ljubezni do nje, marveč iz gole sebičnosti. Zastonj Slovencu namreč še nihče ničesa ni storil.

Pod oblastjo Rimljanov je pripadala Kranjska dvema rimskima provincijama: Panoniji in Iliriku. Reka Sava je bila meja med

tema pokrajinama. Kos Kranjske, ležeč na levem bregu Save, spadal je k Panoniji, in oni, ležeč na desnem nje bregu, t. j. južno Kranjsko, prikrojen je bil Iliriku.

Obe provinci: Panonija in Ilirik sta bili jako veliki. Meje Panonije so bile na severu in vshodu reka Donava; na zapadu Julske planine, Karavankè, štajarsko gorovje in tako zvani „Mons Cetius“, sedanji Dunajski log (Wienerwald); na jugu pa reka Sava.

K Panoniji je pripadalo tedaj severno Kranjsko, t. j. skoro celo Gorenjsko, Štajarsko, severni del Hrvaške, Slavonija, zapadni del Ogrske in vshodni del Spodnje Avstrije.

K Iliriku pa južni del Kranjske, Istra, južna Hrvaška, Dalmacija, Bosna, Črna gora i. t. d.

4. Prvotni prebivalci Kranjskega.

Prvotni prebivalci Panonije in Ilirika, tedaj tudi Kranjskega, so bili — po Herodotu — Ilirci. Herodot je najstarejši grški zgodovinar, imenuje se zato tudi oče zgodovine. Opisal je boje Grkov z barbari — tako so imenovali namreč Grki vse tuje narode. Toda preden se je lotil tega dela, prehodil je sam dežele teh barbarov, seznanil se ž njimi in njihovimi šegami, ter vse to zabilježil vestno v svoji zgodovini.

Drugi pisatelji po zopet imenujejo te prebivalce Vende ali Venete. — Toda, kakega rodu so bili ti Ilirci ali Veneti, tega ne povedo niti Herodot, niti drugi. Da niso bili Grki, o tem priča že to, da so bili Grkom barbari; da pa tudi niso bili onega plemena, kakor v Italiji bivajoči narodi, to pa Herodot trdi sam. — Zopet drugi pisatelji pa trdijo kar naravnost, da so bili stari Ilirci Slovani.

Oče te prevažne ideje ni nihče drugi, nego naš slavni Vodnik. V svoji slavni pesmi „Ilirja oživljena“ poje on:

„Od nekedarj tukaj
Stanuje moj rod;
Če ve kdo za druž'ga,
Naj reče: od kod.“

Znanstveno obdeloval je pa to idejo prvič dr. Ljudevit Gaj. Ilirci so mu pravi pravcati Slovani, njih jezik je bil slovanski, in sedanji Slovenci in Hrvati so pravi njihovi potomci, in oče slovenskemu in hrvatskemu jeziku je jezik starih Ilircev. Imel je Gaj svoj čas mnogo pristašev. Med Slovenci so bili v prvi vrsti: Stanko Vraz, Jurij Kobè, Božidar Raič, Davorin Trstenjak, dr. Toman, dr. Razlag, Matija Majar, in nekaj časa tudi dr. Jakob Zupan.

Toda ta lepa ideja je žalibog zaspala; in dan danes ni ga pisatelja, ki bi si upal v javnost stopiti s trditvijo, da so bili stari Ilirci Slovani.

Žalibog, — sem dejal. Saj vendar ni težko izprevideti, da imajo vsa imena ilirskih krajev, rek i. t. d. slovansko koreniko. Ali ne spominja latinsko ime „Mare adriaticum“ na slovenski izraz: *Jadransko morje*? Ali je morda kaka razlika med imenom ilirske trdnjave „Metullum“, in sedanjimi Metljami, koje so sezidali Slovenci blizu razrušenega Metula. Ali imeni rek Save in Drave (pri Rimljanih Savus in Dravus) nimata slovanske korenike? Ali ni „Corcaras“ nastal iz Krke? Tisti, ki bi ne hoteli priznati tega, morali bi trditi prav za prav, da smo Slovenci imena svojih rek poslovenili iz latinščine. Tega pa vendar še ni trdil nihče.

A še nekaj drugega nas dovaja do zaključka, da so bili prastari stanovalci Panonije in Ilirika Slovani. Kakor sem že dejal, imenujejo nekateri pisatelji Ilirce tudi Vende ali Venete. — Če pa pomislimo, da so Grmani imeli za Slovane vedno v rabi ime Vendi, — in končno še, da še dandanes imenujejo Slovence, bivajoče po Štajarskem in Koroškem, „Winden, Wenden ali Windische“ — ne moremo si res misliti drugega, nego da so že od pamtiveka bivali Slovani od Donave do Jadranskega morja.

(Dalje prih.)

Prijateljeva pisma.

(Piše Pavel Kríž.)

II.

Zakaj ti pa pišem o tem, prijatelj?

Vidiš, učitelj si, zatorej vedi in znaj, da moramo v šoli pred vsem in ob vsaki priliki gojiti resnico in resnicoljubje v otroških srcih. Navduševati je treba mladino za resnico, spoštovanje in ljubezen do nje ji mora preiti v kri in meso, postati mora toliko neločljiva njena last, da je ne zataji, da se je ne boji nikoli! Kazati se mora mladini z živimi vzgledi, kako so se ljudje vedno potegovali za resnico, kako so jo branili, kako so morali trpeti zanjo, a ostali so ji zvesti do zadnjega diha, zakaj bilo jim je zadostno plačilo mirno srce, čista vest, zadovoljstvo s samim seboj. Mislim, da je najmočnejše vplivajoči vzgled življenje Gospoda našega, ki je učil sveto resnico, kateri so se upirali svetohlinski farizeji, ki so končno tirali resnico samo v smrt. Bila je zmagana na videzno za hip, a potem se je dvignila mogočna in slavna.